

Bogáti-Bokor Ákos

SZÉPSÉG ÉS TRAGÉDIA BALKÉZRE, AVAGY EGY ELVESZETT SZVIT TÖRTÉNETE

mottó:

*„A mágikus művészet a mélységet felidéző és az egyensúlyt felbontó művészet, amely lelket felizgató módon hat, mint a Faust, vagy egy Beethoven-szonáta, vagy egy Van Gogh-kép, vagy egy kései Michelangelo-szobor. Az orfikus művészet emblémája a kristály, a mágikusé az örvény. Orfikus a Bibliának ez a mondata: Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet. Mágikus Tolsztojnak ez a mondata: Csak akkor kezdődik az élet, ha az ember nem tudja, hogy mi lesz.”
Hamvas Béla¹*

Meggyőződésem, hogy nem mi találjuk meg a zenéket, hanem a zenék talál-
nak meg bennünket. Ez a fordított viszony már a zeneszerző és műve között
is létezik, de ha túl szeretném misztifikálni a dolgot, akkor azt is mondhat-
nám, hogy az embert nem véletlenül érik megindító zenei élmények, bizo-
nyára nem csak én éreztem azt, hogy bizonyos – akár életemet is meghatározó
– művek a legjobbkor érkeztek, legjobbkor találtak meg és el.

Írásom ilyen szempontból nem is tudományos kötetbe való, inkább egy
érdekes találkozás krónikája.

A történet tíz évvel korábbra nyúlik vissza, amikor „háttértévézés” közben
érkezett váratlanul valami szép. Antal Imre halála kapcsán egy kedves, emléke-
zős, beszélgetős műsort sugárzott az m1 csatorna, s persze a bohózatok, a viccek
és Nyomasek Bobó kínrímei között hirtelen komolyra fordult a szó. Felmerült
ugyanis Antal Imre komolyzenei, zongoraművészi múltja és karrierjének tragi-
kus története. Ízületi gyulladással sok művésznek kellett már szembenézni, vol-
tak szerencsések, akiknél csak rövid ideig tartott, aztán jöhetett a gyógyulás és a
zenei pálya folytatása. Antal Imre esetében egy végzetes, végleges betegség for-
májában érkezett jobb kezének ízületi gyulladása, így a nemzetközi szinten is
elismert, ünnepelt művész végleg búcsút kellett intsen annak a zongorista pályá-
nak, amire egész addigi életében készült.

A hatvanas évek végéhez közeledve teljes újra tervezésre volt szüksége.
Ahogy a műsorban is elhangzott, barátai, pályatársai segítségére siettek, és
szerencsére olyan emberek irányításával, mint Vitray Tamás, egy olyan tele-
víziós munka következett, amit több generáció is szeretettel és szimpátiával
kísérhetett végig, a művész tíz évvel ezelőtti haláláig.

¹ Hamvas Béla: Arlequin (részlet a *Titkos jegyzőkönyvből*)

A humor, a humorérzék talán a legjobb gyógyír, az egyik legszükségesebb összetevő a nehezebb időkben, és az egzisztenciális fordulatokon túl itt a hetvenes, nyolcvanas évek ideológiailag fojtogató légkörére is gondolnunk kell. Talán pont ebben a légkörben kellett elhangozzon az a sok poén, kínrím, bohózat, s talán éppen ez az oka annak, hogy Alfonzó és Hofi mellett Antal Imre nevét is említjük.

A humor gyógyír tehát, de menekülés is. A hasonlatot, miszerint a bohóc előadás után hazatérve telesírja a kispárnáját – mindenki ismeri. A humor is csak akkor igazi, ha mögötte kulturális-emocionális-egzisztenciális komoly tartalom van, különben csak a hülyeség szintjére süllyed. A szomorú bohóc, Arlequin fura alakjának Hamvas Béla által körüljárt gondolata² juthat eszünkbe. A nevetés és nevetetés feladata mögött tartalom, sorstörténet van.

Így akadtam rá gyermekkorom nevetetőjének fura történetére. „Véletlenül”.

A történet az izületgyulladásal kezdődött, és a humorral folytatódott, hogy aztán a végére a teljes elfeledettségbe és méltatlan mellőzöttségbe fulladjon. A történettel való találkozás pedig esetleges és véletlenszerű volt, a

² Hamvas Béla: Silentium, Titkos jegyzőkönyv, Unicornis. Budapest, Medio kiadó

háttérben ha értelmes beszélgetést hall az ember, előbb utóbb az bevonja önmagába, részesévé teszi a hallgatót, így ragadott magával engem is. A nagy találkozás pedig egy zongoradarab volt, aminek a magyarázata, meséje teljesen lenyűgözött, de a műsoron kívül semmilyen dokumentációt nem találtam róla.

Farkas Ferenc zenéjének lelkesége már kamarakórusos múltamból velem volt, a reneszánsz zene iránt érzett közös szeretetünk miatt pedig hamar szívem csücskévé vált. Nem csoda hát, hogy az említett műsorban amikor felmerült a zeneszerző neve, önkéntelenül is a tévé felé fordultam, akkor még nem is sejtve, hogy az igazi történetnek, amihez később közöm lett, első, meghatározó impulzusát kapom éppen.

A mű keletkezésének időpontjáról sincs sok információnk. Annyit lehet tudni csupán, hogy Farkas Ferenc egy kedves gesztussal a művész egészségés bal kezére egy zongoradarabot komponált³. Így született meg jelen írás apropója:

A hosszas bevezetőt is azért láttam szükségesnek, hogy elmeséljem, hogy igazán nem tudományos érdeklődés, hanem sokkal inkább egy lelki indíttatás hajtott kutakodásra és cselekvésre. Az élmény, az első találkozás tehát sorszerű és maradandó volt: „milyen szép ez a zene, milyen finom ez a darab...” és ez a gondolat évekig lappangott tovább bennem, elfogultan. A filozófia

³ Nagyobb valószínűséggel a 80-as évek első felében.

egyetem szemiotikai és hermeneutikai látásmódja az első lépést, hangolódást meg is adta.

A történet következő állomása második egyetemi tanulmányaimmal függ össze, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Zenepedagógia szakán dr. Maczelka Noémi tanárnő tanított zongorázni, aki gitáros múltamra (és jelenemre) való tekintettel több esetben is szabad kezet adott darabválasztásban. Az ötlet itt és ekkor bukott fel bennem: *AZT* a darabot, a *Kis szvit*-et szeretném eljátszani. Az emlékeimen és egy rossz minőségű Youtube felvételen kívül más támpontom nem volt, így elindult a nyomozás, a tanárnő minden követ megmozgatott, hogy hozzájussunk a kottához. Hamar kiderült, hogy egyetlen zenei könyvtárban sincs nyoma a darabnak, sőt, sehol máshol sincs. Így a forráshoz, a szerző fiához, Farkas Andráshoz fordult, aki több levélváltás után szintén megerősítette, hogy a darab kottája nincs meg. A következő is adott tehát, nagy valószínűséggel Farkas Ferenc személyesen adta át Antal Imrének a neki szánt darab kéziratát, majd ez a művész halála után teljesen ismeretlen helyre került, elveszett vagy megsemmisült. Egyetlen fennmaradt bizonyítékunk van a mű létezésére: a tévéműsor emléke és a picinyke részlet, vagy töredék, ami Youtube-on megtekinthető.⁴

2016 őszén tehát kiderítettük, hogy nincs kotta, és nincs kézirat sem a *Kis szvit*ről, de ott motoszkált bennem a makacs motiváció, hogy akkor is megtanulom és eljátszom zongoravizsgán a darab ránk maradt részét, így pedig maradt az, hogy hallás után kell megtanulni.

Nekiláttam.

A *Kis szvit* fennmaradt anyaga, töredéke tehát két részt foglal magába⁵. Egy virtuóz első tételből és egy melankolikus második részből áll. A hallás utáni megtanulás első lépésében a könnyebben „kihallható” második résszel kezdtem a munkát s most is gitáros múltamra utalnék a jól ismert zenész viccel:

1. *Hogyan állíthatjuk meg a zongoristát? - Elvesszük a kottáját...*
2. *Hogyan állíthatjuk meg a gitárost? - Elé teszünk egy kottát...*

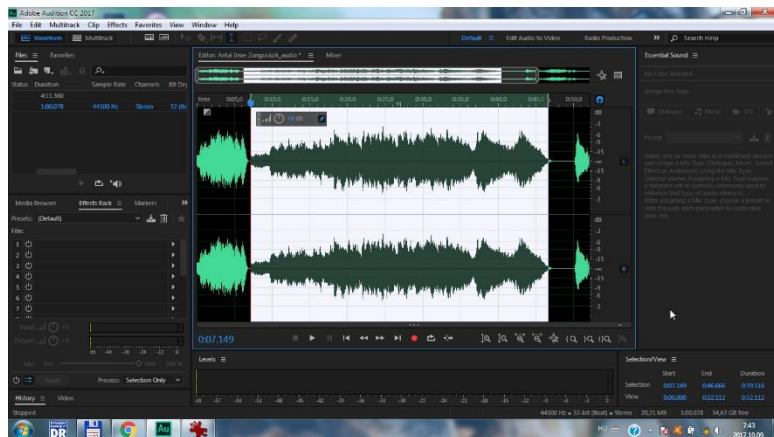
⁴ Utóbb, több szintet is érintő kutatás során kiderült, hogy az interneten fellelhető részlet a Magyar Televízió Archívumában is pont ebben a terjedelemben szerepel csak, tehát nem létezik hosszabb felvétel nyersanyag, illetve le-nem-sugárzott szerkesztett anyag formájában sem. A szvit formájára való tekintettel mindenképpen töredéknek kell tekinteni a fennmaradt anyagot, hiszen csupán két tétel maradt ránk.

⁵ Ezt a fennmaradt felvétel alapján állíthatjuk. Csak sejtjük, hogy a mű eredetileg több tételes volt és például egy műsorszerkesztői szándék miatt került csupán ez a két részlet felvételre. A teljes művet talán már sohasem fogjuk megismerni.

Szóval a hallás utáni tanulás a gitárosok számára egy gyorsabb, begyakorlottabb módszer, így nagyon könnyen boldogultam vele, másrészt a gitárosok bal keze a virtuózabb, tehát nem okozhatott nehézséget a játék. A művet övező már-már romantikus történethez hozzá tartozik az is, hogy a zongora produkció előtt fél órával⁶ telefonált nekünk Farkas András, aki felkért a mű lekottázására/megmentésére, illetve ígéretet tett a mű mielőbbi hivatalos nyomdai megjelentetésére a Zeneműkiadónál. A motiváció tehát még szebben hajtott a munkára.

A következő félévben (a művel kapcsolatos sikerélmények és Maczelka tanárnő biztatásának hatására) az első, virtuózabb rész megtanulása következett. A gyors kadencia-futamok kihallása viszont a leggyakorlottabb fülű zenésznek is komoly fejtörést okoznak. Itt vettem be hangtechnikai ismeretemet, illetve szoftvereket a nehéz részek megfejítése érdekében.

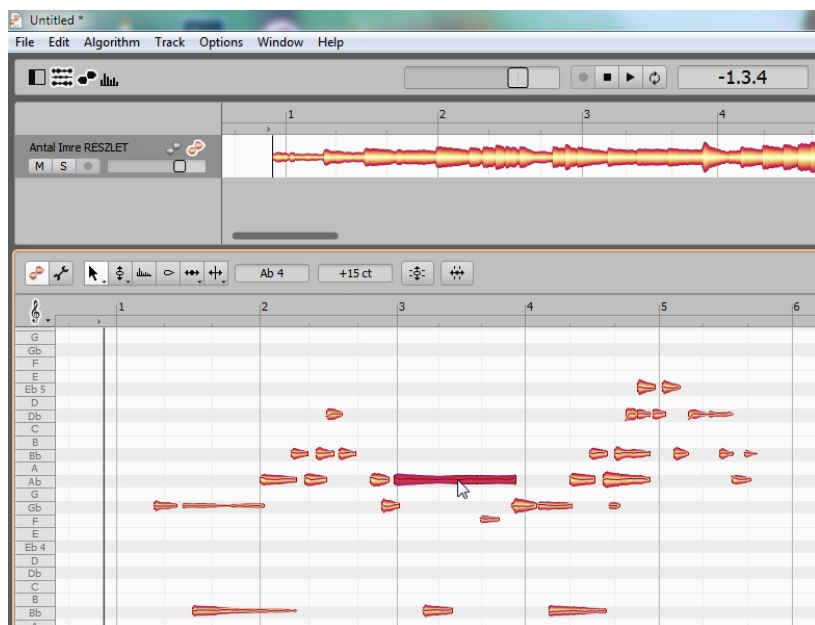
Az első az *Adobe Audition CC* hangfeldolgozó program lassító funkciója volt. Az algoritmus szerint egy zenei jelet (szeletkét) az adott százalékos számának megfelelő mennyiségben megsokszoroz, így lassított felvételt kapunk, anélkül, hogy ez a hangmagasságot érintené. Hatásos módszer, viszont nagyon kellemetlen hangzást eredményez, és az összecsengő hangzások nem minden esetben hallatszanak szépen.

Az Adobe Audition CC „hangnyújtás” közben.

⁶ 2016 decemberében a BBTE Zenepedagógia 313-as termében.

A másik szoftver, ami esetünkben a legcélravezetőbb volt (az előző program hiányosságai miatt kutakodtam tovább, így akadtam rá), a *Melodyne Studio 4* volt⁷. Ami a Kis szvit-et illeti, nekem elsősorban a polifonikus frekvencia-analízis funkció segített a legtöbbet. Segítségével egy adott felvételt szétbontva a benne előforduló hangokra, gyakorlatilag hangonként „meg lehet fogni” egy-egy hangzás, akkord, futam egyetlen hangját, külön, függetlenül a hangzástól, melynek alkotó eleme. A program ezen felül arra is képes, hogy ezeket a hangokat magasságban vagy hang-hosszúságban módosítsa, majd így mentse le.

Melodyne Studio 4. A fent látható mono hangsáv lent polifonikusan hangokra van bontva.

A szvit megtanulása elől tehát az utolsó akadály is elgördült, így jöhetett a keményebb fa a fejszémnek: a darab lejegyzése. A bal kezem már a teljes

⁷ A program sokrétű felhasználhatóságáról már számtalan tanulmány született, kutatásokban használják frekvencia-analízisre és a „mai kor” könnyűzenéjében ezzel tisztítják ki a hamis ének-felvételeket...

művet ismeri, de ez még csak a könnyebb része a dolognak. Bármilyen okosak/intelligensek az imént említett szoftverek, a rubato játékmódjának a kottává alakításával, a művészi elemek értelmezésével nincs mit kezdenek. A Melodyne képes ugyan a polifonikus bontás után digitális zenei formátumba (midi fájlba) elmenteni a zenét, ami lejátszható tetszés szerinti sebességen, viszont ütemeket nem érzékel és a kottává konvertálás teljesen értelmezhetetlen/abszurd formákat/ritmusképleteket eredményez. Az emberi tényező technikailag tehát még mindig „megfejthetetlen” és kikerülhetetlen marad...

A szvit, a tánc ritmusa, a 3/4-es lüktetés mellett is nehézséget okoz a rubato játékmód és a már eleve értelmezett Antal Imre-i előadás. A következő probléma maga a kottairó program és annak korlátai. A szvitbe iktatott kadenciák lejegyzése vagy nagyon komoly kottaszerkesztői jártasságot igényelt volna, vagy pedig (internetes zeneszerzői fórumok ajánlása alapján) idéttlen cselek használatával a programok „becsapását” javasolják. A szvit-törődék második részének kadencia előtti része a Sibelius-ban:

A felelősség és a hitelesség kérdése, dilemmája nem engedi, hogy végsőnek, késznek tekintsük az így elkészült lejegyzést. Hermeneutikai szempontból folyton a meggyőződés és a kétely is előttem van: a zenéhez, a zeneszerzői szándékokhoz eredendően hozzá tartozik a kottakép is. Ilyen formában pedig a lejegyzésem is egyfajta értelmezés, és a leendő hivatalos kotta-kiadvány lábjegyzetében, magyarázatában ott kell állnia annak, hogy *hallás után lejegyezte XY* vagy még inkább, hogy *Antal Imre játéka alapján lejegyezte...* A szvit első részének végső futamaiban ugyanis felfedezni vélek egy „elfelejtett” fél-ütemet, ami a mű elejével összevetve akár arra is következtetni enged, hogy észrevétlenül szerkesztették épp ezt a változatot adásba, mert pl.

előadói szempontból sikeresebb volt (úgy sejtem – bár bizonyítékom nincs rá – hogy Antal Imre többször is felvételre játszotta a darabot⁸).

Farkas Ferenc egyéb műveit vizsgálva a hangnem jelzésének kérdéskörével kapcsolatos kérdések is felmerültek, vagyis előjegyzésben nincs jelzés, hanem végig alkalmi módosítások szerepelnek, ahol szükséges. Amennyiben mégis jelezte ezt Farkas Ferenc a *Kis szvit*-ben, akkor lejegyzésem máris hibás.

Részlet a *Kis szvit* első részének egyik kadenciájából. (kézirat)

A munka végén természetesen nem a végső megoldáshoz jutottam el, ez egy stáció az úton. A Youtube felvétellel összevetve a lejegyzés alapján ismét értelmet nyer a mű, mint egész, tehát a lejegyzés „felhasználása” mellé javaslom a felvétel meghallgatását (de semmiképp sem az előadói fordulatok másolását). Az előadás mindig legyen szabad alkotás!

A célom az volt, hogy megtanuljam s eljátsszam ezt a kedves művet, közben viszont úgy alakult, hogy fel kellett nőni a feladathoz, hogy felelősséggel meg kell menteni az utókornak, hiszen évtizedekig – kotta híján – méltatlanul feledésbe merült a mű, senki sem játszotta. Farkas Ferenc életművébe tehát hivatalosan is visszakerül a *Kis szvit balkézre*. Antal Imre emléke előtt is sikerül kedvesen tisztelni. A zeneszerző jogutódja, fia, Farkas András máris egy Farkas Emlékkoncert szervezésébe illeszti a művet 2018-ban, illetve a hivatalos, nyomdai kiadásra is hamarosan sor kerül, ígéret szerint.

Különleges érzés egy olyan történet részesévé/tanújává/útítársává válni, aminek kezdő gondolatát egy szeretettel és tisztelettel teli gesztus indított útjára, majd egy kedves megemlékezés hozott ismét felszínre, később türelmes pedagógia irányítás alatt kézzel fogható valósággá változhatott. Megtisztelő,

⁸ Ez egy általánosan elfogadott/alkalmazott zene-felvételi gyakorlat.

szeretettel teli munka volt. A zenetörténet során rengeteg gyönyörű mű született bal kézre, és mindegyik mögött szép szándékok, megkapó történet vagy épp hasonló szomorú előadóművészi eset állt. Remélem, hogy az általam lejegyzett kotta alapján mások is játszani, szeretni fogják Farkas Ferenc Kis szvit-balkézre (Antal Imrének. /töredék) c. kedves darabját, hogy soha ne merüljön feledésbe többé.

Nagykároly, 2017